

آموزش خلاق کودک محور

درباره ترکیب هنری داستان

نویسنده: بهروز عزبدفتری

جست و جو و آماده سازی:

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان

مقدمه {J:سامرست موام mahguaM tesremoS. ۱۹۶۵- ۱۸۷۳} رمان نویس مشهور انگلیسی در پیشگفتار جلد چهارم داستان‌های کوتاهش می‌گوید...موضوعهای داستانی در هر گوشه و کنار خیابان یافت می‌شود اما نویسنده ممکن است در لحظه‌ای که می‌توان آن‌ها را برگزید در محل حضور نداشته یا مشغول تماشای ویتترین مغازه بوده باشد و بی‌توجه از کنار آن‌ها بگذرد (۱:۱۹۶۷)- این سخن موام تعریفی را که ویلیام جیمز semaJ mailli, ۱۹۶۵ از ادبیات داده به ذهن متبادر می‌سازد. جیمز در آغاز کتابش با طرح پرسشادبیات چیست؟ می‌گوید زمانی که در مقام پاسخ به این (*) عضو هیات علمی گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه تبریز.

این مقاله عمدتاً با الهام از فصل هفتم کتاب روان‌شناسی هنر (tra fo ygolohcysP), ۱۹۷۱ اثر ل.س.ویگوتسکی L.V.S.KykykystogV. ۱۹۳۴-۱۸۹۶ منتقد بزرگ و فقید روس به نگارش در آمده است.

پرسش بر می‌آیم با تعاطی مفاهیم فراوانی مواجه می‌شویم چرا که ادبیات و هستی تقریباً همیشه دو مفهوم متداوم بوده‌اند (ص) ۵. درباره تعریف و رسالت ادبیات با وجود کثرت و تنوع عقاید ارائه شده، عموماً این اتفاق نظر وجود دارد که ارزش یک اثر ادبی در وهله نخست گزینش والای تجربه انسان و در وهله دوم نمایش هنرمندانه تجربه است به طوری که خواننده بر طبق نظریه القاء احساس، ۱ تأثیر یافته، منفعل گردد و در جریان این صیوره یا انفعال عاطفی که عموماً در قالب واژه کاتارسیس ۲ (روان‌پالایی) تبیین می‌شود، بتواند فراتر از معانی واژه‌ها و جمله‌های متن، یا به عبارتی به دور از حجاب زبانی به دنیای ملکوتی انسان گام گذارد و در این استحاله روحی، تجسم عینی انسانیتو سزاوار ستایش آفریدگارش باشد.

ما در این گفتار که موضوع آن بررسی اجمالی ترکیب هنرمندانه تجربه انسان در داستان کوتاه است قصد نداریم درباره موضوع نخست- گزینش والای تجربه انسانی-سخن به تفصیل بگوئیم و تنها به ذکر این نکته بسنده می‌کنیم که نویسنده در انتخاب موضوع داستان نمی‌تواند صرفاً به عامل تصادف اکتفا کند. انتخابی که او از میان انبوه تجارب انسان می‌کند در واقع خود مبین نظام ارزشیابی فکری اوست و به مفهومی، نقد زندگی است. اگر فیلسوف از پدیده‌های عالم هستی تعریفی ارائه می‌دهد، مورخ شرح وقایع را می‌نویسد این رسالت بزرگ (*) بخشی از کتاب جیمز تحت عنوان erutaretiL ot esnopsser را نویسنده این مقاله با عنوان ادبیات و بازتاب آن به فارسی برگردانیده و نخستین با انتشارات آگاه، تهران (۱۳۶۷) و در نوبت دوم انتشارات نیما، تبریز (۱۳۶۹) آنرا چاپ و منتشر ساخت.

- gnileef fo noitcefnif fo yroeht
- sisrahtac

به عهده نویسنده است که کار فیلسوف و مورخ را تکمیل کرده و با عبور دادن تعاریف و شرح حوادث از منشور ادبیات ارزش کار آن دو را تعیین کند. این ارزش‌ها زمانی حصر زمان و مکان را می‌شکند که روی سخن با انسان دارد، انسانی که از دیرباز به دور از قیل و قال رنگ پوست، مذهب، نژاد...و با پیوندهای مشترک عاطفی و متجسم در امیدها، دلهره‌ها، شادی‌ها، رنج‌ها...در این کره خاکی به زیستن آغازید؛ و زمانی که ارزش‌های جهانشمول

انسانی ارمغان آثار بزرگان ادب چون فردوسی، مولوی، حافظ، شکسپیر، تولستوی، دیکنز... جز این نیست که انسان در همه احوال سیمای خود را در آینه روشن کلام و اندیشه آنان می‌بیند. ما بر این باوریم که ادبیات بر تارک دیگر هنرها قرار دارد و هنر زائیده رنج و هدفش زدودن رنج از هستی انسان است، هنر پریشان است و در این پریشانی، دل‌های بیقرار را قرار و خاطرهای پریش را امنیت می‌بخشد و همین جمع اضداد در ماهیت و نقش هنر است که آنرا به پدیده‌ای بی‌بدیل و نامتکرر تبدیل می‌کند.

۲ ترکیب هنری داستان کوتاه

ویگوتسکی در تحلیل داستان نفس آرام اثر باننین

ایوان الکسیویچ باننین (*ivanuB hciveexelA navi ۱۹۵۲-۱۸۷۰*)، نویسنده نوآور روسی در یک خانواده نسبتاً فقیر به دنیا آمد. ایام کودکی را در مزارع منطقه اورال سیر می‌کرد و در اوان جوانی به عنوان ویراستار و خبرنگار روز نامه شروع به کار کرد. نخستین بار مجموعه اشعارش با عنوان بهزیر آسمان روشن *nepO eht rednU ykS* در سال ۱۸۹۸ به چاپ رسید. در سال ۱۹۰۱، انتشار (روان شناسی هنر: ۱۹۷۱) دو مفهوم بنیادی را مطرح می‌سازد: ماده و صورت. ماده را می‌توان تجربه انسانی دانست که پیش‌تر از آن ذکر کوتاهی در مفهوم‌گزینش تجارب والای انسانیه عمل آمد؛ اما صورت را باید به گفته ویگوتسکی، به معنای صورت برونی، شنود پذیر، قابل رویت یا دیگر صور جسمی که محسوس به حواس ما هستند گرفت. صورت پوسته‌ای نیست که جوهر را در میان گرفته باشد بلکه اصلی است پویا که ماده داستان را ساخته و پرداخته می‌کند. زمانی که درباره نحوه ارائه ماده داستان قجموعه اشعارشبرگهای ریخته (*sevaeL nellaF*) جایزه ادبی پوشکین را نصیب او ساخت اشعار باننین نمونه عالی شعر کلاسیک روسی و به تقلید سبک سروده‌های فت (*teF.A.A*) پولونسکی (*yksnoloP.P*) و تولستوی (*yotsloT.K.A*) می‌باشد و مضامین آنها به مناطق متروک، دهات فقر زده روسی، سرزمین اجدادی و جنگ‌های بیکران منطقه اورال مربوط می‌گردد.

باننین باخوف و گورکی آشنا بوده و به تاثیر آن دو بود که در وی افکار مردمی نضج گرفت. او بهترین داستان‌هایش را در دهه ۱۹۰۰ به رشته تحریر کشید و در سال ۱۹۰۹ آکادمی علوم روسیه باننین را به درجه استاد افتخاری مباحی ساخت. باننین استاد بلامنزاع قصه، داستان و رمان کوتاه (*allevon*) است. نشروی از کیفیتی روشن، صلابت قلم، بیان موزون (موسیقی کلام) برخوردار است. در آثار متاخر باننین چون *ehT* (۱۹۴۵) *yella kraD* (۱۹۲۵) *evol s"atiM*، (۱۹۲۷) *sriaffA nigalE* ماجراهای عاشقانه با فرجامی تلخ مضمون اصلی را تشکیل می‌دهد. باننین وارث سنت کلاسیک ادب روسی و یکی از نمایندگان واقع‌گرایی انتقادی (*msilaer lacticirc*) در روسیه به شمار می‌رود، آثار وی دارای - ارزش‌های زیبا شناختی و اخلاقی می‌باشد. گفتنی است در سال ۱۹۳۳ جایزه در ادبیات معاصر درباره مفهوم پیرنگ (*tolP*) و موضوع (*tcejbuS*) در میان منتقدان ادب اتفاق نظر وجود ندارد. در روان شناسی هنر (۱۹۷۱)، اثر برجسته ویگوتسکی، آمده است که گروهی مانند شکلوفسکی ۱ و توماشه فسکی ۲ پیرنگ را همان ماده داستان می‌دانند، یعنی رویدادهای زندگی روزمره که داستان بر پایه آنها قرار دارد؛ و موضوع را پردازش صوری ماده داستان تلقی می‌کند. دیگران

چون پتروفسکی ۳ این دو واژه را به مفهوم معکوس-به کار برده‌اند، بدین معنا که موضوع، رویدادی است که مبنای داستان می‌باشد و پیرنگ پردازش هنرمندانه آن رویداد. هر چند خود ویگوتسکی موضع فکری گروه دوم را برگزیده است لیکن در کتاب روان شناسی هنر اصطلاح صورت‌گرایان را به کار می‌برد-کسانی که پیرنگ را بر طبق سنت ادبی، ماده‌ای می‌دانند که ادبی نوبل نصیب بانین شد. برخی از آثارش عبارت‌اند از:

efiL dooG A

ocsicnarF naS morf nameltneG ehT

seniP ehT

daoR weN ehT

syaD fo lleW ehT

sraE poolL

برای کسب اطلاع بیشتر درباره آثار بانین رجوع شود به دایره‌المعارف روسی، جلد سوم، ۱۹۷۰.

ما درباره پیوستگی و وابستگی صورت و محتوا آنگونه که نتوان جدای از محتوا به صورت اندیشید و یا محتوا را بدون صورت در نظر گرفت در مقاله شعر و ترجمه آن (دومین کنفرانسی بررسی مسائل ترجمه، دانشگاه تبریز، مهر ۱۹۷۳) سخن به حد کفایت گفته‌ایم و در اینجا یادآور می‌شویم که عقیده ویگوتسکی در این باره با نظرات منتقدان امروزی همسوئی کامل دارد.

اثر هنری بر پایه آن قرار دارد و صورت طرز پردازش و یا به مفهومی ترکیب هنرمندانه ماده است. به کلامی روشن‌تر، موضوع با پیرنگ همان رابطه‌ای را دارد که صورت با ماده.

ویگوتسکی در بحث خود، این پرسش را مطرح می‌سازد: چرا هنرمند از توالی زمانی طبیعی رویدادها در داستان‌هایش انحراف می‌جوید؟ چرا از حرکت مستقیم داستان‌هایش در راستای زمان منصرف شده، ترجیح می‌دهد به عوض آنکه کوتاه‌ترین فاصله میان دو نقطه را طی کند خط منحنی را توصیف کند؟ * گاهی دیده شده است چنین گرایشی از جانب (*) دشتی در قلمرو سعدی (۱۳۵۵) در فصلی تحت عنوان خط منحنی در بیان سرّ موزونی سخن سعدی می‌گوید... یک خط منحنی پیوسته در نظم وی [سعدی]، به ویژه در غزل‌های او هست که بدان موجی می‌دهد و پیوستگی کلمات با هیچ گونه زاویه‌ای شکست برنمیدارد و شبیه طنین ممتدی است که از ظرفی بلورین برخاسته و خرده خرده با نوازش و آرامی خاموش شود... ریاضی دانان قدیم دایره را کامل‌ترین اشکال هندسی می‌گفتند... مثل این که میان خط منحنی و زیبایی تلازمی یا لاقط تناسبی هست. نخستین باری که این ملاحظه به من دست داد در - جاده‌های کوهستانی سوئیس و ساووا بود:

خط مارپیچ با انحناهای نرم و همواری در کمرهای کوه کشیده شده بود... و خط منحنی به دیدگان حریص ما

فرصت می‌داد که از زاویه دیگر منظره را تماشا کند و ملال یکنواختی، به جان خستگی پذیر ما راه نیابد. آنگاه دشتی با قلم فاخر و سبک محتشم خود ملازمه منحنی با زیبایی صورت و اندام، خلق و رفتار، سیاست، معاشرت، رقص، موسیقی، شعر، خط و معماری را برای ما ترسیم کرده، نشان می‌دهد که خط منحنی در همه جلوه‌های طبیعت و هستی آفریننده زیبایی است (صص ۶۲-۲۷)

نویسنده به طور ساده هوس تلقی شده، از آن تحلیل نادرستی ارائه گردیده است؛ مثلاً، مدت‌ها این عقیده رواج داشته است که اوگنی اونه گین، شعر حماسی پوشکین، دارای گریزهای فراوانی است که هیچ گونه پیوند اورگانیکی با کالبد شعر ندارد و در واقعی این گریزها به مثابه میان پرده‌های شعر تلقی می‌شد. ویگوتسکی این نظر را خطا می‌داند و معتقد است که این انحرافات یا تمهیدات تکنیکی همچون زیر و بم‌های آهنگی هستند که اثر را دلنشین می‌سازد و به عنوان تمثیل می‌گوید سه صورت یا سه واژه را در نظر بگیرید که با ترتیب معینی رابطه خاصی را به وجود می‌آورند و این رابطه را می‌توان با توجه به ترتیب توالی عناصر آن‌ها تعیین نمود. به همین قیاس، وقتی سه رویداد در کنار هم قرار می‌گیرند نوعی رابطه پویا را به وجود می‌آورند که می‌توان آن را با عنایت به تکیب این رویدادها تعیین کرد. روشن‌تر سخن گفته باشیم: اگر داستانی با کشف جسد آغاز و آنگاه در جهت معکوس ترتیب زمانی، یعنی از قتل، تهدید، مشاجره لفظی... سخن گوید داستان دارای نوعی تاثیر خواهد بود متفاوت از تاثیر حاصل از بیان داستان بر مبنای ترتیب طبیعی وقوع حوادث: مشاجره لفظی، تهدید، قتل و کشف جنازه * ناگفته نماند ترکیب رویدادهای داستان تابع قواعد پیوستگی هنری است و هر چه این کار هنرمندانه‌تر صورت گرفته باشد، اثر از طراوت و سرزندگی بیشتری برخوردار خواهد شد. به یاد داشته باشیم که ساختار هر داستانی متضمن یک طرح (*) ما در این مقاله واژه‌های تنظیم‌را برای نشان دادن معنای واژه انگلیسی noitisopsid وقوع حوادث با ترتیب (طبیعی) و واژه ترکیب‌را (برای) Inoitisopmoc آرایش هنرمندانه حوادث (داستان) به کار برده‌ایم.

ایستاست که آنرا آناتومی داستان می‌گویند و نیز یک طرح پویا که از آن با عنوان فیزیولوژی داستان نام برده می‌شود و از این رو این نویسنده چیره دست است که با تکنیک ترکیب هنری به ساخت بیجان داستان حیات می‌بخشد.

ویگوتسکی برای تحلیل ترکیب هنری اثر ادبی، داستان نفس آرام‌اثر ایوان باننین را برگزیده، معتقد است که این داستان از لحاظ هنری یکی از بهترین داستان‌های کوتاه است که تا حال به نگارش در آمده است؛ و آن را نمونه واقعی نوع ادبی (emiG) می‌داند. دلیل دیگری که ویگوتسکی برای انتخاب این داستان برای بحث خود ذکر می‌کند این است که این اثر تاکنون دستخوش تفاسیر عوامانه و مبتذل آنگونه که آدمی به هنگام بررسی نقد متون آشنا چون تراژدیهای شکسپیر یا فابل‌های کریلف مشاهده می‌کند-چرا که تفسیر این آثار همواره با تعصباتی همراه بوده است-نگشته است. ویگوتسکی در ابتدای تحلیل خود نخست به ذکر رویدادهای داستان که پیرنگ آنرا تشکیل می‌دهد می‌پردازد و آنگاه صورت هنری داستان را مورد بحث قرار می‌دهد.

پیرنگ داستان از این قرار است: اولیامش چرسکائیا ، دانش - آموز دبیرستان دخترانه، همچون دوشیزگان مرفه و زیباروی دیگر شهرهای ایالتی روسیه زندگی می کند. بنا گه اتفاقی رخ می دهد. او با مالیوتین ، ملاک مسن و دوست پدرش رابطه عاشقانه پیدا می کند و در این میان با یک افسر قزاق که اولیا به او وعده ازدواج می دهد آشنا شده، تسلیم وی می گردد. او بدینسان به گمراهی کشیده می شود. افسر قزاق که احساس می کند به او خیانت شده، اولیا را، در حالی که هنوز دلباخته اوست، در یک ایستگاه پر ازدحام راه آهن به ضرب گلوله از پای درمی آورد. خانم معلم اولیا، این قربانی هوس را موضوع پرشور خود قرار داده، غالباً با دلی دردمند و خاطری حزین بر سر آرامگاه او حاضر می شود. همه محتوای داستان همین است.

ویگوتسکی در این تحلیل، حوادث داستان را یک بار با رعایت ترتیب طبیعی زمان وقوع آنها (noitisopsid) و بار دیگر با ترکیب هنری (noitisopmoc) عرضه می دارد.

نظم طبیعی رویدادها ۱

الف- اولیامش چرسکائیا

۱- دوران کودکی

۲- دوران جوانی

۳- ماجرای معاشقه با شن سین ۱

۴- گفت و گوئی درباره نفس آرام

۵- ورود مالیوتین (به صحنه داستان)

۶- رابطه نامشروع با مالیوتین

۷- نوشتن خاطرات

۸- روزهای آخر زمستان

۹- ماجرای معاشقه با افسر قزاق

۱۰- گفت و گوئی با مدیره دبیرستان

۱۱-قتل

۱۲-خاک سپاری

۱۳-بازجوئیهای متعاقب

۱۴ بر سر آرامگاه

تصنیف هنری رویدادها ۲

۱۴-بر سر آرامگاه

۱-دوران کودکی

۲-دوران جوانی

۳-ماجرای معاشقه با شن سین

۸-روزهای آخر زمستان

۱۰-گفت و گوئی با مدیره دبیرستان

۱۱-قتل

۱۳-بازجوئیهای متعاقب

۷-نوشتن خاطرات

۵-ورود مالیوتین

۶-رابطه نامشروع با مالیوتین

معلمه دبیرستان

۱-تدریس در دبیرستان

۲-رویا پردازی درباره برادر

۳- رویا پردازی درباره آثار بزرگ ادب

۴- گفت و گو درباره نفس آرام

۵- رویا پردازی درباره اولیا

۶- دیدار از گورستان

۷- بر مزار اولیا

۶- دیدار از گورستان

۷- بر مزار اولیا

۱- تدریس در دبیرستان

۲- رویا پردازی درباره برادر

۳- رویا پردازی درباره آثار آثار بزرگ ادبی

۵- رویا پردازی درباره اولیا

۴- گفت و گو درباره نفس آرام

به طوری که مشاهده می‌شود در ستون سمت راست توالی طبیعی رویدادها در راستای زمان آمده و می‌توان این توالی را با خط مستقیم نشان داد. در ستون سمت چپ، همین رویدادها به گونه‌ای که در داستان آمده درج گردیده است. مجموعه حوادث در ترکیب هنری همان حوادثی هستند که در ستون نظم طبیعی رویدادهاست.* اگر حوادث موجود در هر ستون (۱) و (۲) را به هم وصل کنیم نمودار درهم ریخته‌ای خواهیم داشت که نشان می‌دهد حوادث واقعی زندگی در راستای زمان و در امتداد خط مستقیم رخ می‌دهند ولیکن این حوادث در ترکیب هنری با ترتیبی متفاوت و به شکل منحنی عرضه می‌شود. در واقع، در همین ترکیب هنری (*) در ترکیب هنری رویدادها (ستون ۲) شماره‌های ۴ (گفت و گوئی درباره نفس آرام) و ۱۲ (خاکسپاری) گنجانده نشده است که آنچه اصطلاح آهنگ داستان نامیده می‌شود، تحقق می‌یابد.*

بانین به عوض آنکه در راستای زمان، حوادث زندگی‌اولیا را بازگو کند (زمانی که او دختر مدرسه‌ای بیش نبود بزرگ شد، زن زیبایی گردید، سقوط اخلاقیش آغاز گشت...به قتل رسید و به خاک سپرده شد) توصیف خود را از مزار دختر آغاز می‌کند. آنگاه به دوران کودکی او می‌رود و به ناگه از آخرین زمستان او صحبت به میان می‌آورد، به گفت و گوی اولیا با مدیره دبیرستان درباره سقوط اخلاقیش اشاره می‌کند...و در پایان داستان

از اجرائی به ظاهر نامربوط در زندگی تحصیلی او که به گذشته‌های دور برمی‌گردد سخن می‌گوید. ترکیب حوادث در داستان نفس آرام‌انگونه که بانین انجام داده است این اثر را، به گفته ویگوتسکی، به نمونه عالی آفرینش ادبی مبدل کرده است. این ترکیب هنری بانین یکی از انواع بی‌شمار روشهائی است که در ارائه حوادث به کار رفته است. اگر در نظر بیاوریم که با استفاده از صفر تا ۹ می‌توان ارقام بیشماری به وجود آورد ناگفته پیداست که در مجموعه تعداد محدودی از آنها به لحاظ قرابت با قوانین جهانشمول شناختی و عاطفی انسان می‌تواند با هنر واقعی پهلو بزنند. قابلیت تلفیق حوادث داستان به طرق گوناگون که حدی بر آن قابل توجیه نیست نشانه حاکمیت اصل پویا در آفرینش اثر هنری است که جان در کالبد داستان می‌دمد، آنرا رنگ و بوی هنری می‌بخشد و در نهایت آنرا در زمره پدیده‌های ابداعی و بی‌همتا قرار می‌دهد. از این روست که شمار آفرینش- های ادبی بزرگ که فروغ جاودانگی بر تارک آنها می‌درخشد شاید از عدد (*) برای کسب اطلاع بیشتر و مشاهده نمودار به مقاله‌مختصری در باب دیدگاه هنری ویگوتسکی، نوشته بهروز عزیدفتری، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تبریز شماره ۱۵۵ مراجعه شود.

اکنون این پرسش مطرح است چرا نویسنده (بانین) نخواست است در کنار حوادث داستان به ترتیبی که رخ داده بماند و در عوض آنها را با توالی هنری ویژه خود بیان کرده است. در پاسخ به این پرسش باید بگوئیم وقتی به محتوای داستان نگاهی می‌افکنیم همه آن را می‌توان تحت عنوان ناملایمات زندگی‌خلاصه کرد. در همه داستان یک نقطه درخشان وجود ندارد. موضوع داستان چیزی بجز زندگی کم اهمیت یا بهتر بگوئیم بی‌مفهوم دختر مدرسه ساکن شهری از شهرهای روسیه نیست. زندگی اولیا دارای ریشه بیمار و حاصل آن ناگزیر زینبار و بی‌فرجام است. در همه داستان نه از عشق سخن رفته و نه تلویحا به آن اشارتی شده است. هیچ واژه‌ای به اندازه‌عشقدر داستان مستبعد به نظر نمی‌رسد. همه شرایط زندگی، همه رویدادهای روزمره، مفاهیم و هیجانات با لحن ملایم و بدون وجود یک نقطه نورانی توصیف شده است. ویگوتسکی می‌گوید زمانی که داستان را از این زاویه می‌نگریم می‌توان آن را ناملایمات زندگی یا بهای گل آلود زندگی تعریف کرد؛ اما شگفت آنکه تأثیری که این داستان روی ما می‌گذارد تقریباً درست در جهت مخالف برداشتی است که از خود حوادث داریم. پیام واقعی داستان نفس آرام است و نه زندگی آشفته دختر مدرسه شهرستانی. صفت ویژه این داستان احساس آزادی، سبکبالی و شفافیت بلورین زندگی است و هیچ یک از این‌ها را نمی‌توان از حوادث واقعی زندگی اولیا به دست آورد. به اعتقاد ما یکی از نشانه‌های هنر متعالی وجود عناصر متضاد و تنش‌زا در تکوین آنست. به عنوان مثال، در آثار بزرگ ادبی یونان باستان پس از آنکه خواننده در صحنه‌های فجیع آزار و کشتار قرار می‌گیرد در پایان به مفهوم گذشت، عطوفت، ایثار و در نتیجه به آرامشی و به مفهومی به پالایش روانی دست می‌یابد.

در واقع، خط مستقیم مبین واقعیت ساده و عربانی است که در داستان رخ می‌دهد و خط منحنی نمایانگر ساختار پیچیده واقعیتی می‌باشد که نفس آرام داستان است. نویسنده در ترکیب هنری حوادث داستان آلودگی‌ها و تیرگی‌ها را از زندگی می‌زداید و به آن شفافیت بلورین می‌بخشد. او این کار را انجام می‌دهد تا به گفته ویگوتسکی، حوادث زندگی را غیر واقعی جلوه داده، آب را به شراب تبدیل کند همچنانکه در آثار هنری اصیل کار همیشه به این روال بوده است. واژه‌های داستان در ترکیب هنری معنای دیگری به خود گرفته، از رنگ

و بوی دیگری برخوردار می‌شوند (شراب). بدین ترتیب، قصه پیش پا افتاده دختر مدرسه شهرستانی سر به هوا به نفعه روح بخش داستان کوتاه بانین مبدل می‌گردد (ص ۱۵۴)

در جریان این استحال، واقعه عادی زندگی روزمره به دست نویسنده هنرمند از بار عاطفی و هیجانی فراوان سرشار می‌شود و خواننده از خواندن آن سرمست. وجدان خفته، روح مرده، دست بخیل، نفس لثیم که پند پیر دانا را نشنیده و سر از خواب غفلت برداشته است از قبل فسون هنر که زخمه بر تارهای احساس وجودش می‌زند به وجدانی بیدار، روحی زنده، دستی بخشنده و نفس ایثارگر مبدل می‌گردد و در این سیروورت است که ویگوتسکی در تحلیل ساختار ترکیب هنری داستان می‌گوید اگر داستان زندگی اولیامش چرسکائیا با همان ترتیب زمانی وقوع حوادث بیان می‌شد، تعلیق تا لحظه مرگ وی غیر قابل تحمل می‌گشت؛ اما درست در آغاز داستان نویسنده ما را در برابر آرامگاه اولیا قرار می‌دهد و پس از مرگ اوست که از اسرار زندگیش آگاه می‌شویم. این گونه ترکیب هنری حوادث داستان راهی برای تخلیه تنشی که ذاتی حوادث هستند فراهم می‌سازد.

در ترکیب هنری داستان، نویسنده گاهی از حوادث واقعی فراتر رفته، به مدد تخیل خود مواد دیگری را به کار می‌گیرد تا بتواند پیام خود را نه بر کرسی عقل که بر مسند دل بنشانند. آن فیلمسازی که وحشت جنگ را با غرش گلوله‌های توپ، با شعله‌های سرکش آتش، با سیاهی دخمه‌های هراس به نمایش می‌گذارد بی‌شبهه زمانی که در کنار این‌ها، سکوت دشت‌های سبز، خلوت آرام بخش کوچه‌ها و خیابان‌ها شامگاهی، شادی وجدآور خنده‌های کودکان را نشان می‌دهد بهتر می‌تواند کراهت عداوت و دشمنی و زیبائی صلح و دوستی را نشان دهد.

بانین، نویسنده داستان نفس آرام، تمهیدات و تکنیکهای جالب دیگری را در رابطه با شیوه بیان داستان، انتخاب واژه‌ها، ساخت جمله‌ها و توصیف صحنه‌ها در این اثر به کار برده است. * ولیکن آنچه این داستان را بدیع می‌کند گزینش واقعیت‌ها در آفرینش این اثر است که این خود عملی خلاق می‌باشد. در زندگی اولیامش چرسکائیا هزاران واقعه، هزاران گفت و شنود روی داده است اما نویسنده به دلیلی، صرفاً برخی از این واقعیت‌ها را برگزیده و بقیه را به کناری نهاده است. آن نقاش هنرمند که درختی را به تصویر می‌کشد نمی‌تواند همه برگهای درخت را ترسیم کند، او به کمک نقطه‌های رنگ این احساس کلی را برای بیننده القا می‌کند و تنها اینجا و آنجا چند برگ را به تصویر می‌کشد. نویسنده هنرمند نیز با گزینشی که از واقعیت‌های زندگی می‌کند ما را به مرزهای فراتر از آنچه در داستان آورده است می‌کشاند. این احجاز هنر نویسنده است که از سازه‌های معینی داستان، خواننده را به پهنه کران ناپیدای اندیشه و احساس می‌برد و این ره سپردن زیبا و یا به مفهومی عروج از معین به نامعین، از دلالت به اشارت، از لفظ به سروش، از قاعده به بینش و... میسر نیست مگر بافسون هنر و الا که رموز آن (*) نویسنده این مقاله داستان نفس آرام را به فارسی برگردانده تا خواننده خود درباره نظرات ویگوتسکی مربوط به این اثر تأمل کند. زحمت چاپ این داستان را صفدر تقی زاده دوست ارزشمند نویسنده مقاله بر عهده گرفته است.

این سخن پایانی ما را به آنچه در مطلع این گفتار از زبان سامرست موام آوردیم می‌رساند. نوع گزینش واقعیت‌ها و شیوه ترکیب هنری آن‌ها دو معیار بزرگ تعیین ارزش اثر ادبی است. نویسنده در انجام این رسالت نخست

زندگی را نقد کرده، واقعیت‌ها را انتخاب می‌کند و آنگاه با ترکیب آن‌ها دست به آفرینش هنری می‌زند. این را هم از زبان ویگوتسکی گفته باشیم که یک اثر هنری همواره مقدار معینی تناقض، مقداری ناهمخوانی درونی میان ماده و صورت دارد. هر چه این ماده شکننده و نافرمان باشد برای نویسنده چیره دست مناسب‌تر است. هدف بانین در داستان‌نفس آرامیان همه زوایای زندگی یک دختر مدرسه شهرستانی روسی نیست بلکه هدف داستان این است که...بر ناملايمات فايق آمده، وحشت را وابدارد به زبان نفس آرام سخن بگويد و سختی‌ها، آلام و آشوب‌های زندگی را بر آن دارد تا همچون باد بهاری تنفس کنند و جریان داشته باشند. (ص ۱۶۵)

منابع

دشتی، علی. ۱۳۵۵ در قلمرو سعدی، انتشارات امیر کبیر.

منبع: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، پاییز و زمستان ۱۳۷۴، شماره ۱۵۶ و ۱۵۷

مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان، نهادی غیردولتی و ناسودبر است. این نهاد در سال ۱۳۷۹ از سوی پژوهشگرانی که در حوزه ادبیات کودکان فعال بودند، پایه گذاشته شد و اکنون با بیش از ده سال پیشینه از فعالیت های گسترده، در سطح ملی و بین المللی به کار خود ادامه می دهد.

دفتر این مؤسسه در تهران است و شیوه همکاری با این نهاد به دو شکل کار رسمی و داوطلبانه است. مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان هزینه های سازمانی خود را از راه کمک های مردمی و اجرای پروژه های فرهنگی و انتشاراتی به دست می آورد. چنانچه مؤسسه درآمدی داشته باشد، این درآمد را در راه گسترش هدف های خود هزینه می کند.

پیوندگاه:

koodaki.org	مؤسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان	کودکی
iranak.org	ایران کودکی	ایرانک
ketabak.org	پنجره ای به جهان خواندن	کتابک
amoozak.org	آموزش خلاق کودک محور	آموزک
khanak.org	با من بخوان	خوانک
rootak.org	پایگاه ارتباط فرهنگی کودک و نوجوان	روتک
dabire.org	درست بیاموز، تا درست بنویسی	دبیره
koodakar.org	صندوق آموزش و توانمند سازی کودکان کار و محروم	
hodhod.com	گزید هترین کتاب های کودک و نوجوان	کتاب هدهد